

LUNDS UNIVERSITET

20 augusti 2007

Centrum för Teologi och Religionsvetenskap

Mänskliga rättigheter

B-uppsats VT2007

Mänskliga rättigheter, identitet och grundläggande behov

Namn: Frida Bengtsson

Kurskod: MRS201

Handledare: Olof Beckman

Abstract

Uppsatsen syftar till att belysa korrelationen mellan åtnjutandet av mänskliga rättigheter, individens identitetsformande och grundläggande mänskliga behov utifrån ett beteendevetenskapligt perspektiv.

Min forskningsstrategi utgörs av en kvalitativ bibliografisk litteraturanlys som vilar på sociologiska och psykologiska teorier. Detta vävs sedan samman med mänskliga rättigheters paradigm och en diskussion kring dess universalism och allmängiltighet.

Det individuella identitetsskapandet får mindre utrymme i ett samhälle vars medborgares rättigheter är begränsade. Vidare präglas de mänskliga rättigheterna av västerländska och individualistiska ideal som framhäver individens autonomi. Detta sätts i motsats till de kollektivistiska värderingar som ofta präglar traditionella samhällen vilket i sin tur ofta leder till en identitetskris på både individuell och samhällelig nivå. Vidare förs en diskussion kring identitet som ett grundläggande mänskligt behov och därmed mänsklig rättighet.

Nyckelord: *Mänskliga rättigheter, identitet, mänskliga behov, individ/kollektiv, universalism*

Innehåll

1	INLEDNING	1
2	SYFTE/PROBLEMATIK.....	2
3	METOD.....	3
3.1	KVALITATIV FORSKNINGSSTRATEGI.....	3
3.2	KONSTRUKTION AV ETT TEORETISKT RAMVERK.....	3
3.3	BIDRAG TILL VETENSKAPEN OCH FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING	4
4	INTRODUKTION OCH BAKGRUND TILL MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER	6
4.1	FN OCH MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERS FRAMVÄXT OCH MÅL.....	6
4.2	RÄTTIGHETSBEGREPPETS INNEBÖRD OCH UNIVERSALISM.....	7
5	TEORETISKT RAMVERK.....	9
5.1	IDENTITET – ETT MÅNGFACETTERAT BEGREPP	9
5.2	IDENTITET UR CASTELLS PERSPEKTIV – IDENTITET PÅ MAKRONIVÅ	9
5.3	IDENTITET UR STIERS PERSPEKTIV – IDENTITET PÅ MIKRONIVÅ	11
5.4	IDENTITET UR GIDDENS PERSPEKTIV – SOCIALISERING, SOCIALA IDENTITER OCH KULTURELLA VARIATIONER	14
5.5	MASLOWS BEHOVSPYRAMID.....	15
5.5.1	<i>De fysiologiska behoven.....</i>	<i>16</i>
5.5.2	<i>Trygghetsbehovet.....</i>	<i>17</i>
5.5.3	<i>Kärlek- och samhörighetsbehoven</i>	<i>17</i>
5.5.4	<i>Behov av uppskattning av andra och status.....</i>	<i>17</i>
5.5.5	<i>Toppen av pyramiden – behovet av självförverkligande</i>	<i>18</i>
5.6	KRITISKA ARGUMENT MOT MASLOWS BEHOVSHIERARKI.....	19
6	ARGUMENTERANDE ANALYS.....	20
6.1	NATURRÄTT KONTRA KONSTRUKTIVISM	20
6.2	KOLLEKTIVISTISKA OCH INDIVIDUALISTISKA SAMHÄLLENS SYN PÅ RÄTTIGHETER.....	20
6.3	KRITIK RIKTAD MOT BEGREPPET, IMPLEMENTERING OCH EFTERLEVNAD AV MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER	22
6.4	IDENTITET OCH SJÄLVBESTÄMMANDE.....	22
6.5	PROJEKTIDENTITET - ETNICITET	23
6.6	SJÄLVFÖRVERKLIGANDE	24
6.7	BEHOV OCH IDENTITET.....	25
6.8	RELATIONEN MELLAN MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER OCH GRUNDLÄGGANDE BEHOV	26
6.9	RELATIONEN MELLAN MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER OCH IDENTITET	27
6.10	DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA SOM GRUND FÖR EN UNIVERSELL, KOLLEKTIV IDENTITET.....	28
6.11	MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERS UNIVERSALISM UR ETT POLITISKT PERSPEKTIV.....	28
6.12	MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERS UNIVERSALISM I ETT INDIVIDPERSPEKTIV	29
7	SLUTSATS.....	31
8	KÄLLFÖRTECKNING	32

1 Inledning

Alla människor föds inte fria och långt ifrån alla har tillgång till mat och rent vatten. En del människor skulle riskera öppen förnedring och tortyr eller skulle rentav avrättas inför en glåpordsskanderande folkhop om de öppet höll sin kärastes hand. Somliga tvingas att gå i exil för att öppet kunna få utöva sin religion. Så här ser verkligheten ut för miljontals människor världen över trots att det samtidigt finns internationella lagar, regler och förordningar för att styrka den enskilda individens rättigheter och därmed allas och envars rätt till utvecklandet av en egen identitet.

Hur påverkas då individens identitetsskapande av inskränkandet av grundläggande mänskliga rättigheter och av att basala mänskliga behov inte går att tillgodose? Hur präglas vår identitet av att fostras i ett kollektivistiskt respektive individualistiskt samhälle? Är utvecklingen av en egen identitet en mänsklig rättighet i sig och är identitet ett mänskligt behov? En absolut sanning i dessa frågor tror jag aldrig vi kommer att fastställa och det tror jag inte heller är gynnande. Uppsatsen syftar i likhet med frågornas karaktär till att belysa och begrunda dessa problemområden ur ett socialpsykologiskt perspektiv. Att tillföra detta tankesätt på identitet och mänskliga rättigheter tror jag kan ha stor betydelse för vårt upplevda människovärde. Mänskliga rättigheter utgår från individens rättigheter och skyldigheter, med skilda åsikter om de är ett naturrättsligt eller konstruktivistiskt faktum eller påfund. En tankeställning är om vi strävar efter samma mål och värderingar och om vi alla har likartade behov? Mänskliga rättigheter är menade att vara universalistiska och individcentrerade men är det verkligen görbart i praktiken?

2 Syfte/Problematik

Syftet med uppsatsen är att utröna huruvida det existerar ett samband mellan åtnjutandet av mänskliga rättigheter, individens identitetsskapande och tillgodoseendet av grundläggande mänskliga behov. Vidare ämnar jag belysa debatten kring mänskliga rättigheter ur ett beteendevetenskapligt perspektiv. Därav de psykologiska och sociologiska teorierna som utgör grunden för mitt teoretiska ramverk. Jag kommer att belysa min övergripande problematik utifrån tre underfrågor. Först presenteras min övergripande frågeställning som följs av tre underfrågor:

Finns det en korrelation eller kausalitet mellan åtnjutandet av mänskliga rättigheter, individens identitet och dess grundläggande behov för överlevnad?

1. Har individens någon korrelation till mänskliga rättigheter?
2. Kan mänskliga rättigheter möjligtvis ha en inverkan på individens formande av identiteten och i så fall vilka faktorer kan vara av betydelse?
3. Kan de påstådda kontexter individens identitet formas av sammankopplas med Maslows behovshierarki?

3 Metod

3.1 Kvalitativ forskningsstrategi

Jag tillämpar en kvalitativ forskningsstrategi i syfte att gå på djupet och undersöka begreppet mänskliga rättigheter ur ett beteendevetenskapligt perspektiv. Jag vill återerövra en diskussion som alltför ofta annekteras av juridiken och därmed alltför ofta förlorar humanistiska aspekter såsom identitet. Mänskliga rättigheter tenderar att begränsas till de maktrelationer och konflikter som utspelar sig på makronivå det vill säga mellan nationalstater (FN:s medlemsstater och FN) och de aspekter som rör den enskilde individen och konsekvensen av tillgången eller avsaknaden på rättigheter försvinner ut i diskussionens bakvatten. Detta kan möjligtvis bero på den brist på lämplig empiri rörande detta ämne.

3.2 Konstruktion av ett teoretiskt ramverk

Min avsikt är att belysa implementeringen av de mänskliga rättigheterna ur ett beteendevetenskapligt perspektiv och med denna utgångspunkt avser jag analysera den dynamik och de mekanismer som råder kring individens identitetsskapande i en situation av inskränkta rättigheter och otillfredsställda behov. Få egentliga teorier tycks tidigare ha utarbetats i syfte att förstå just denna relation och i så fall är ämnet högst begränsat. För att genomföra denna studie har jag därför konstruerat en analysram som kan sägas härröra från socialpsykologiska och sociologiska teorier rörande behov och identitetsskapande. Min analysram sammanlänkar Manuel Castells och Jonas Stiers identitetsteorier samt Abraham Maslows teori kring behovshierarkier. Detta kan kanske tyckas vågat, felaktigt eller rentav omöjligt men jag har tagit mig friheten att integrera element ur ovanstående teorier för att därmed utveckla ett analytiskt ramverk som då blir ett användbart verktyg för min analys kring behov, mänskliga rättigheter och identitetsskapande.

Jag har valt att använda mig av Castells respektive Stiers identitetsteori eftersom en kombination av dem båda möjliggör en analys på två olika nivåer. Castells teori syftar till att belysa mitt ämne på makronivå (samhällsnivå och kollektivism) och Stiers teori syftar till att belysa det på mikronivå (individnivå, individualism). Med dessa teorier kommer jag att försöka utforska vad som krävs för identitetsutveckling och hur det sker i olika

samhällsstrukturer då menar jag kollektivistiska, individualistiska, auktoritära eller totalitära samt liberala sådana.

Vidare har jag valt att använda mig Maslows teori kring människans grundläggande behov kopplat till överlevnad och självförverkligande. Denna teori belyser hur mänskliga behov är sammansatta i en komplex kedja där tillfredställandet av vissa behov förutsätter andra. En del kritik kan dock riktas mot Maslows behovshierarki då man kan fråga sig om det överhuvudtaget går att rangordna behov, och om den ordning som Maslow satt upp verkligen är relevant. Vidare skulle man kunna hävda att teorin enbart gör sig gällande i västerländska, industrisamhällen som präglas av liberalism och individualism och inte i rurala och traditionella samhällen.

Det finns såklart invändningar mot att kombinera teorier, eller snarare delar av olika teorier. Det kan medföra att begrepp blandas ihop på ett orimligt sätt vilket ger upphov till inkonsistens eller också kan det leda till en ren urvattning av de ursprungliga teorierna. Emellertid finner jag främst fördelar med att sammanlänka teorier då de tillsammans utgör ett kraftfullt instrument som möjliggör belysning ur flera olika vinklar. Jag anser att ovanstående teorier är berättigade för en analys av mänskliga rättigheter, behov och identitetsskapande då de angriper identitet, makt och hierarki som alla utgör viktiga aspekter av denna diskussion.

3.3 Bidrag till vetenskapen och förslag till fortsatt forskning

Jag har siktat på att belysa de sociala aspekterna; de individuella såväl som de grupprelaterade av identitetsskapande och rättigheter snarare än de juridiska; de lämnar jag åt juridiken att vidare utforska. Jag har plockat isär begreppet mänskliga rättigheter, identitet och behov, för att sedan för dem samman i en argumenterande analys.

Med tanke på att mitt forskningsfält är relativt litet kartlagt och utforskat har jag tagit mig vissa friheter och utarbetat egna idéer och tankespår kring ämnet som kanske inte alltid går att placera i en specifik teori, skola eller inriktning. Min uppsats bör betraktas som en detaljerad och djupgående reflektion kring fenomenet identitet i totalitära strukturer och dess kulturella och sociala signifikans och alltså inte som ett fullfjädrat teoretiskt bidrag. Stundom kanske analysen saknar djup och ibland kanske jag är för kategorisk eller rentav normativ i mina

resonemang. Jag måste medge att jag kunnat gå mer på djupet om jag hade genomfört en egen empirisk undersökning med hjälp av intervjuer, observationer och statistik. Jag hade därmed möjliggjort en trovärdigare analys.

Min ambition är att generera en djupare förståelse av identitetsskapande i förhållande till åtnjutandet av mänskliga rättigheter och därvid knyta samman olika teorier om mänskliga rättigheter, identitet, makt och socialisering i syfte att belysa ett försummat område inom såväl forskningen kring mänskliga rättigheter som identitetsforskningen. Öppna upp för vidare diskussion.

4 Introduktion och bakgrund till mänskliga rättigheter

4.1 FN och mänskliga rättigheters framväxt och mål

Diskussionen kring människans grundläggande rättigheter växte fram under 1700-talet och upplysningstiden i samband med den naturrättsliga traditionen. Däremot dröjde det innan den kom att utgöra en ideologisk grund för den internationella politiken. Naturrättsprincipen innebär att alla människor är födda fria och lika samt har rätt till liv, frihet och egendom. Naturrättens genomslagskraft var stor och i flera länder kom den att accepteras som lagstadgade rättigheter varpå de fick fast förankring i grundlagen. År 1864 skapades Genèvekonventionen vilken utgör en grund för den internationella humanitära rätten (www.regeringen.se, 5/7 2007).

De mänskliga rättigheternas aktuella utformning har sitt ursprung i tiden efter andra världskriget. Det fanns redan före kriget, rättigheter för individen gentemot staten men det internationella samarbetet angående dessa var då mycket begränsat. Det var först under efterkrigstiden som ett gemensamt intresse för ett stärkande av de mänskliga rättigheterna hamnade högt upp på den politiska agendan. Detta resulterade i skapandet av Förenta Nationerna (FN) (<http://www.un.org/rights/>, 7/7 2007).

FN: s primära mål var och är att bevara internationell fred och säkerhet samt att garantera åttlydnaden av de mänskliga rättigheterna. År 1948 uppkom den första FN-stadgan rörande individens mänskliga rättigheter varpå ytterligare konventioner tillkom i tät följd (Gunner & Namli, 2005: 11ff). Konventioner och traktater om mänskliga rättigheter fungerar som ett löfte mellan statsmakten och enskilda människor angående individens rättigheter. Det finns dessutom kontrollorgan inom FN med syfte att granska sina medlemstater efterlevnad av dessa löften (regeringsverket, Mänskliga rättigheter – en introduktion, 2005). De rättigheter som ryms inom de mänskliga rättigheterna syftar till att täcka åtskilliga aspekter av individens liv; allt ifrån de mest grundläggande behoven som tillgång till mat och husrum till självbestämmanderätt ingår. De rymmer även rätten till trosuppfattning, skydd av familjen, rätt till utbildning och frihet från slaveri och tortyr. Denna uppdelning av rättigheterna i olika konventioner avser ingen rangordning utan det finns ett ömsesidigt beroende mellan dem och syftet är att de ska verka tillsammans som en enhet (regeringsverket, Mänskliga rättigheter – en introduktion, 2005).

FN har fyra huvudsakliga målsättningar. Dess främsta och mest grundläggande syfte är att bevara fred i hela världen. FN ska genom sitt arbete främja och finnas som plattform för att utveckla vänskapliga och hållbara förbindelser mellan länder. Samarbetet som är ämnat att finnas mellan staterna ska i sin tur leda till förbättrade levnadsvillkor för människor i mindre utvecklade länder och främja respekten för människors rättigheter och frihet. FN:s uppgift är sist men inte minst att finnas till som ett fredsforum för diskussion och samarbete mellan länder så att målen kan uppnås (http://www.un.dk/swedish/FN/intro/intro_frame.htm, 2/7 2007).

4.2 Rättighetsbegreppets innebörd och universalism

Mänskliga rättigheter har kommit att bli ett brännande och tungt politiskt laddat begrepp i internationella sammanhang. Dess innehåll ämnas vara universellt och vara tydligt uttryckt för den enskilda individen oavsett geografisk, politisk eller religiös kontext. Per Sundman menar att rättigheterna bygger på en grund av universalistiska, individualistiska och antropocentriska tankegångar. Det är inte att förglömma i detta sammanhang att det i mångt och mycket liknar den inriktning inom politiken som kallas liberalism, vilket vidare har sitt högsäte i västvärlden (Gunner och Namli, 2005: 267).

Ordet rättighet används för att uttrycka att vissa anspråk eller krav är legitima och att det finns plikter gentemot den som har det legitima anspråket. En rättighet är dubbelsidig på så vis att det kan innebära både en plikt att avstå från något exempelvis skada en annan individ, eller innebära en plikt att tillhandahålla något, exempelvis utbildning. Rättigheters legitimitet kan vara av olika slag. De kan vara av juridisk art, dvs. hänvisningen sker till lagar och traktater. Det kan även vara av moralisk legitimitet dvs. rättigheten har sin grund i diverse moraliska normer och värderingar. En rättighet måste alltså vara legitim; antingen juridisk eller moralisk för att uppfylla sin mening. Sundman menar att begreppet rättighet kräver att det finns en motsvarande part; människor eller grupp som avser uppfylla sin plikt så att en annans rättighet blir verklighet. Dess innebörd är likväl att en individ är innehavare av legitima anspråk, samtidigt som personen är skyddad av andras plikter. De mänskliga rättigheterna är speciella rättigheter då de innehas av alla enskilda människor oberoende av kön, hudfärg, religion, medborgarskap eller etnicitet (Gunner & Namli, 2005: 267ff). Syftet med de mänskliga rättigheterna är att de ska finnas till för alla individer. Utgångspunkten är att alla är födda fria

och med lika människovärde. De ska vara tillämpbara överallt, det vill säga vara av universellt värde och därmed oberoende av land, kultur eller annan särskild situation. De finns som skydd för individens viktigaste behov utan åtskillnad på människor påpekar Peter Malanczuk (Malanczuk, 1970: 310ff).

5 Teoretiskt ramverk

5.1 Identitet – ett mångfacetterat begrepp

Begreppet identitet har på senare tid använts allt mer i folkmun och ersatt synonymer som, roller, jaget och självet, understryker Thomas Johansson (Johansson, 2006: 167). Inom socialpsykologin har begreppet identitet hamnat allt mer i fokus. Ordet har laddats med allt fler värden, mening och innehåll och det har kommit att bli ett begrepp som skall förklara vem man är, vilket inte alltid är lätt. Om inte annat så har frågan oändligt många svar. Dess breda förståelse har gjort det svårare att definiera begreppet och det är i många fall svårt att utesluta vad som är möjligt att definiera som en individs identitet. Ett sätt är att kategorisera identiteten i områden som kön, klass, status, inkomst, personlighetstyp, nationalitet, etnicitet eller kulturtillhörighet. Om vi är överens om att kunna identifiera identitet utefter dessa områden kan det tyckas lätt men så är inte alltid fallet. Det finns idag samtidigt en strävan i samhället att komma ifrån dessa kategoriseringar eftersom de definierar ett slags värde av människan, vilket inte går att använda sig av i beskrivningar av identitet. Johansson framhäver också identiteten som en process och inte som något statiskt. Det är ett så kallat livslångt projekt som aldrig upphör att utvecklas. Identiteten förändras ständigt, beroende på vad man sysslar med, var man befinner sig, hur man mår och så vidare. Det kan ge en känsla av trygghet men samtidigt bidra till en otrygghet. Det kan framhäva stabilitet men samtidigt ses som något som är i förändring. Och slutligen kan det för en del betyda en process men för en annan kan det innebära en position. Alltså är betydelsen av identitet olika och det finns inget rätt eller fel utan det tillåter alla slags tolkningar menar Johansson (Johansson 2006: 167ff.)

Johansson framhäver också den intressanta och mycket relevanta kopplingen mellan å ena sidan individens personlighet och karaktär och den andra kulturella och samhällsliga förhållanden. Dessa båda kompletterar varandra och är samtidigt beroende av varandra. Och identitetsskapandet är således också beroende av mötet med *den andre*. Genom att finna likheter men även kunna peka på vad man inte är föds identiteten och formas således utefter vad individen upplever och vilka människor den möter (Johansson, 2006: 172ff).

5.2 Identitet ur Castells perspektiv – identitet på makronivå

Den enskilde individens identitet skapas och omskapas i en oupphörlig process. Identiteten har sin grund i de geografiska, kulturella, historiska och religiösa kontexter som individen

befinner sig i och den vidareutvecklas i takt med att man upplever nya saker och upptäcker nya sammanhang, såväl negativa som positiva. Dessa samlade intryck utgör en enhet som Castells benämner identitet (Castells, 1998: 20ff).

Castells använder sig av tre olika former av samhälllig påverkan för att förklara den intrikata och ständigt pågående process som identitetskonstruktionen är. Han utgår främst ur ett makroperspektiv och därmed individens plats i samhällsstrukturen. Betoningen ligger på den påverkan som maktrelationer har på identitetskonstruktionen (Castells, 1998: 20).

Den *legitimerande identiteten* skapas av de i samhället dominerande institutionerna. Den har sin grund i den dominans som dessa utövar över sina medborgare hävdar Castells. Med det menar han att individen präglas av de normer och beteendemönster som påtvingas av samhällets dominerande institutioner. Individen har alltså en underlägsen position vilken bestäms utifrån makten från större sammanhang. Denna maktpåverkan sker utifrån olika maktformer och instanser (Castells, 1998: 21ff).

Motståndsidentitet innebär att individens identitetsskapande sker på grund av dennes underlägsna position i ett givet sammanhang. Individen bygger då upp ett motstånds- och överlevnadsskydd som motsätter sig samhällets utsatta normer och regler. Det kan i sin tur bero på att individen har ett behov av att hävda sin position som individ eller mer specifika plats i sammanhanget. Detta anser Castells vara en mycket viktig form för konstruerandet av identiteten. Det kan innebära att individen, ofta tillsammans med andra går emot ett förtryck från högre instanser och bildar egna grupper, gemenskaper eller kollektiv, vilka vidare skapar sig en identitet (Castells, 1998: 21ff).

Som Castells tredje kategori finner vi *projektidentitet*. Detta innebär att en omformning av identiteten kan leda till en omdefiniering av individens position i samhällsstrukturen. Vilket i sin tur leder till att individen omvälver och omskapar samhällsstrukturen. Här integrerar Castells aktören och strukturerna, då han menar att de är beroende av varandra för vidareutveckling. Alltså, individerna präglas av den rådande samhällsstrukturen (normer, regler, lagar och så vidare) samtidigt som individerna omformar samhällsstrukturen genom sitt agerande (Castells, 1998: 22ff).

Dessa tre olika perspektiv, som är tätt sammanlänkade, fungerar som komplement till varandra vid skapandet, upprätthållandet eller omskapandet av mänsklig identitet i ett större samhälleligt sammanhang understryker Castells. Och han framhäver vidare att det inte går att generellt beskriva en identitet utan det måste ske i dess specifika sammanhang (Castells, 1998: 20ff).

5.3 Identitet ur Stiers perspektiv – identitet på mikronivå

Även Jonas Stier håller med om att individens identitet påverkas och bestäms av samhällets villkor, däribland kulturella och sociala sammanhang, livs- och utvecklingsfaser, händelser och livserfarenheter. Identitet bildas enligt Stier både genom vad man själv gör och bidrar med men också utifrån omgivningens uppfattningar (Stier, 2003: 11ff). För att förklara identiteter krävs det att det görs i kontrast till någon annan eller annat (Stier, 2003: 18).

Stiers teori om hur identiteten utvecklas grundar sig i ett tydligt individperspektiv och han ser till många faktorer beroende av individens säregna förhållande till dess existens. Definitionen av individens identitetsformande gör Stier utifrån ett antal så kallade förståelsenivåer (Stier, 2003: 21ff).

Identiteten är enligt Stier beroende av den *biofysiska nivån* vilken innebär kroppen. Individens utseende är beroende av kroppen då denna bidrar till omgivningens första intryck av en annan individ och dess identitet. Även hälsan är kopplad till individens identitet och Stier menar att beroende på om kroppen är frisk eller sjuk påverkar också individens uppfattning och verkliga identitet (Stier, 2003: 21ff) Det första intrycket av en individ påverkas av dess utseende och de faktorer som är synliga t.ex. hårfärg, hudfärg, ansikte, längd, kroppsbyggnad kroppsuttryck mm. Oftast får man också en uppfattning om individens ålder och det kan göra att vi skapar oss förväntningar om hur individen ska agera utifrån ”objektiva ålderskategorier” (Stier, 2003: 45). Av barn förväntas en viss barnslighet och ett icke-ansvarsfullt beteende. En individ som tycks ha en högre ålder kan få förväntningar på sig att vara mogen, ha mycket erfarenheter i bagaget och vara ansvarstagande. En sorts identitet kan definieras genom att man är ung, gammal, pensionär, barn eller vuxen. Stier menar att det fysiska utseendet påverkar individens totalidentitet och att omvärlden allt som oftast drar slutsatser om individens inre egenskaper genom det vi ser som yttre egenskaper (Stier, 2003: 43ff.).

Identitetens *psykologiska* nivå framhäver Stier eftersom människan är en kännande, tänkande och handlande varelse som påverkar sin egen och andras uppfattning om identitet, självkänsla, självbild och förståelse av det egna eller andras jag. Det är ett mycket personligt stadium som individen kan påverka till viss del men som till stora delar formas utan medveten påverkan (Stier, 2003, s.22). Även Johansson menar att en kultur kan göra sig tydlig genom beteendemönster, inlärd tankemönster och känslomässiga reaktioner. Den påverkar i allra högsta grad individens självuppfattning och identitet. Det kan ta sig i uttryck på många olika vis, till exempel genom attityder, stereotyper, fördomar och etnocentrism. Kulturen är alltså närvarande i individens subjektiva föreställning och psykologiskt präglade uppfattning till omgivningen (Johansson, 2006: 28ff).

Den tredje nivån av forum där identiteten påverkas benämner Stier som *grupp- och organisationsnivån*. Här handlar det om vilka olika gruppidentiteter som finns inom en existerande grupp eller organisation. Individen är i dessa sammanhang beroende av gemenskap, lojalitet och samhörighet. Individernas roller inom gruppen formas av den grupptillhörighet man har, sociala relationer och det sociala samspelet (Stier, 2003: 22). Att vara del av en kultur är av stor betydelse och kan vara starkt sammankopplad med tillhörighet för individen. En kultur kan enligt Stier exempelvis vara en sammansmältning av värderingar, traditioner, normer, klädstilar, politik, ekonomi, könsroller eller konst. Kultur påverkar relationen människor emellan och gör klart vad som är önskvärda beteende eller handlingar (Stier, 2003: 66). Johansson tar också upp grupper som ett område där en kultur kan existera. Gruppbildningar kan uppstå genom och kring en gemensam föreställd kultur. Exempel på grupper med egna kulturer kan vara exempelvis lag, föreningar, organisationer, en kompis grupp eller kulturen i en familj. Dessa sorters grupper benämns ofta som subkulturer. I dessa grupper kan det finnas egenhändigt uppbyggda normsystem, språk och ideal som kan skilja sig från omvärldens mer övergripande kulturer. Det kan inrymma språk, traditioner, värden, normer och andra faktorer (Johansson, 2006: 28ff). Även religionstillhörighet kan agera mall för en nationell samhörighet och skapa en stark gemenskap menar Stier. Religionens värderingar finns ofta med individen som rättesnöre och vägvisare genom livet och kan således anses vara en mycket personlig tillhörighet av stort värde då det berör våra livsfrågor och existentiella utmaningar genom livet. Om vi identifierar oss med en religion kan det skapa vissa riktlinjer om hur vi tänker och beter oss i vårt existentiella och känslomässiga liv och för många kan religionen innebära en känsla av sammanhang, tillhörighet, kontinuitet och mening (Stier, 2003: 9ff.).

Fjärde nivån benämner Stier som *samhällsnivån*. Den är kopplad till omgivningen och samhällets struktur och uppbyggnad. Det är det samspel som sker mellan individens självupplevda identitet och den som samhället påverkar genom sin kultur och existerande normer. Alltså är identiteten beroende av och formas av en samhällelig omgivning, samtidigt som alla kulturer och samhällen grundar sig i en kollektiv identitet (Stier, 2003: 21ff). Religionen har liksom kulturen en stark sammanhållande kraft i samhället. Så som det inom en religion ofta existerar samma värderingar, normer, beteendemönster och traditioner som inom en kultur. De rättesnören som finns inom religioner avspeglas ofta i samhället men i annan form, till exempel i lagar och uppfattningar och beteendemönster i etik- och moraltänkande. Det finns ofta med oss utan att vi är medvetna om det eller kopplar det till religion (Stier, 2003: 69ff). Vidare hävdar Stier att beroende av vilken nation individen tillhör och vad denne har för medborgarskap påverkas individens identitet. Det kan för individen innebära en gemenskap då det innefattas av samma språk, landhistoria, styrande system och normer. Oavsett vad den egna nationaliteten står för och på vilket sätt den ger sitt uttryck så påverkas individen oundvikligen av den nation han eller hon tillhör. Nationaliteten kan även frambringa negativa sidor hos individer i form av uteslutande och ett icke-accepterande av andra nationers medborgare. Att vara medborgare i en nation ger en politisk-juridisk tillhörighet och det påverkar identiteten på så vis att det kan ge ett intryck av att man har samma värdegrund och liknande politiska åsikter om man är medborgare i ett visst land (Stier, 2003: 68). Något så enkelt som att ha ett namn påverkar också individen till stor del. Det signalerar en identitet och kan även placera människor i olika sammanhang och fack. Det ger även en insyn i personens rötter och tillhörighet. Stier hävdar att individen ofta känner ett starkt samband och tillhörighet till dess namn, nästan så att namnet är jaget och individens självuppfattning är nära sammankopplat med namnet, oavsett om han eller hon tycker om det eller inte (Stier, 2003: 18ff).

Slutligen tar Stier upp *miljönivån* som en arena där identiteter formas. Vår identitet är kopplad till var vi befinner oss geografiskt. Identiteten ter sig olika om man befinner sig i en by, stad, förort, storstad eller på landet. Denna nivå innefattar inte bara den fysiska miljön utan även det sociala och kulturella rummet. Vid förändring av miljö och omgivning medför det oundvikligen en förändring även i en individs identitetsskapande (Stier, 2003: 21f.)

5.4 Identitet ur Giddens perspektiv – socialisering, sociala identiteter och kulturella variationer

Anthony Giddens och Thomas Luckmann och Peter L. Berger har liknande teser om hur identiteten utvecklas och vilka faktorer som spelar in. De talar alla tre om socialiseringsprocessen som grunden för hur individens identitet formas. De hävdar att ett barn föds in i en verklighet och ett socialt mönster utan möjlighet till eget val. Socialiseringsprocessen inleds redan vid födseln och pågår hela livet. Individen lär sig leva efter de normer och regler som existerar i samhället och framförallt präglas han eller hon av familjen då det är det första sammanhang individen befinner sig i (Giddens, 2003: 42ff, Luckmann och Berger, 2003: 153ff.). Socialisering är enligt Giddens olika sociala processer som gör att individen blir medveten om jaget och de normer som existerar i samhället och vilka präglar individen livet ut; medvetet och omedvetet. Giddens och likväl Berger och Luckmann benämner det första stadiet av socialiseringsprocessen som den *primära socialiseringen*, alltså den inlärningsprocess som sker i familjen. Denna följs av *sekundär socialisering* som sker i bland annat skola, arbetsliv, media och diverse fritidsområden. Individer intar olika roller, eller så kallade sociala identiteter beroende på de situationer som de befinner sig i. Detta innebär att man definierar sin identitet utifrån olika sociala attribut eller epitet. Dessa identiteter kan vara mamma, lärare, advokat, europé, kristen, politiker eller analfabet (Giddens, 2003: 42f samt Berger och Luckmann, 2003: 153ff.). Trots att individen kan inneha alla sorters identiteter är det oftast så, hävdar Giddens, att de flesta individer samlar sina erfarenheter, upplevelser och tankar kring livet till en primär identitet som är förhållandevis kontinuerlig under individens livstid (Giddens, 2003: 44).

De sociala identiteterna markerar att individen tillhör en grupp och fungerar som en social markör. Ofta grundar de sig på en uppsättning gemensamma mål, erfarenheter eller tycken som kan utgöra grunden för en social gemensam identitet vilken enligt Giddens är den så kallade sekundära socialisationen. Det kan exempelvis vara feminister, miljöaktivister eller religiösa fundamentalister. Det är alltså identiteter som flera personer innehar tillsammans och gemensamt. Den personliga identiteten som främst formas genom den primära socialisationen är däremot något som skiljer individer åt. Det är en för varje människa unik upplevelse som innebär en ständigt pågående utvecklingsprocess, där individen utvecklar sin upplevelse av sig själv och dess relationer till sin omgivning. Identiteten blir aldrig statisk utan påverkas ständigt av omvärlden hävdar Giddens (Giddens, 2003: 43f).

Giddens påpekar att det inom sociologin existerar flera olika definitioner. Enligt Giddens är en generell beskrivning av identiteten den uppfattning som människan har om vem han eller hon är och vad som är viktigt och meningsfullt för denne. Som viktiga källor till påverkan av identiteten är exempelvis kön, etnicitet, kultur, nationalitet eller samhällsklass (Giddens, 2003: 43). Individen har dock ändå en självbestämmanderätt och frihet i identitetsutvecklingen, samtidigt som den är beroende av sociala förväntningar och upplevelser (Stier, 2003: 30).

Att skapa en identitet kan innebära påverkan från många olika kontexter. Däribland har exempelvis kulturer olika innebörd. Exempelvis är det i västvärlden mycket centralt med att individen självständigt får göra sina egna val och fatta sina egna beslut. Knud Illeris framhäver att individen har behov av att ”pröva sina vingar”, genom att uppleva nya saker och skapa sig en egen identitet. Detta gör sig gällande inom de flesta områden såsom utbildning, boende, partner, yrkesval med mera. Valet att välja sin livsstil är fritt och således är även valet av identitet upp till var och en. Även om det är önskan att alla ska få välja fritt så finns inte möjligheten tillgänglig för alla. Därför kan man inte påstå att identitetsskapandet är en oberörd och fri process som inte påverkas av utomstående omständigheter. Identiteten berörs i princip av allt man kan tänka sig (Illeris, 2001: 200ff.).

5.5 Maslows behovspyramid

Abraham Maslow är en av frontfigurerna inom den humanistiska psykologin som grundades i början av 1960-talet. Hans teorier bär spår av andra discipliner, som filosofi och sociologi och hans framgång som psykolog och psykoterapeut har inspirerat många. Hans forskning inom psykologin började växa sig stark på 1970-talet och upplevde sin storhetstid på 1980-talet. Maslows kanske främsta tillskott till psykologin är hans teorier kring individens grundläggande behov kring vilka han utformade en behovshierarki. Teorierna kring individens behov har även fått stor framgång inom ekonomi och pedagogik och det som idag benämns som motivationspsykologi (red. Hwang, Lundberg, Rönnberg och Smedler, 2005: 107f.). Maslow menar att det bakom varje politisk teori, varje juridisk teori och i varje ekonomiskt system finns ett så kallat common sense-antagande om människans motivation. Enligt Maslow skulle det vara en ypperlig samhällsuppbyggnad om politiken, juridiken, samhällsekonomin och så vidare skulle vila på en vetenskaplig kunskap om individens behov (Bärmark, 1985: 142).

Maslow menar att individens behov hänger samman och att de mest grundläggande behoven måste tillfredsställas för att individen ska kunna nå nästa nivå i behovshierarkin. Hierarkin är uppbyggd som en pyramid och Maslow rangordnar behoven utifrån vad han anser stämma med individens utvecklingsnivå (Maslow, 1970: 97f). Han drar således paralleller till individens utveckling under dess livstid. Behoven högre upp i hierarkin existerar ej i barnets närmsta och mest betydelsefulla kontext, utan då är de fysiologiska behoven i fokus. Tonåringar däremot visar ofta ett tydligt behov av det sociala medan vuxna har störst möjlighet, att senare i livet uppnå självförverkligande. Med detta menar Maslow ett fullt utnyttjande av individens förmågor och talanger (Karlsson, 2004: 277ff).

5.5.1 De fysiologiska behoven

De fysiologiska behoven är de mest grundläggande behoven som måste vara tillgodosedda för att en människa överhuvudtaget ska överleva, det vill säga för att den mänskliga organismen ska fungera. Dessa behov är till exempel vatten, föda och sömn. När dessa behov väl är tillgodosedda försvinner de inte men upplevs som mindre betydelsefulla och verkar inte längre som en direkt drivkraft för individens beteende. Maslow åtskiljer behoven på så vis att han kallar de behov som är nödvändiga för individens psykiska, fysiska och sociala överlevnad för bristbehov. Han drar paralleller mellan människor och djur och anser de vara i behov av liknande grundläggande behov. Den sortens behov utmärks på så vis att de kan mättas. Som exempelvis med mat så går hunger att mätta och likaså törst kan mättas. Därefter delar han in behoven i växtbehov. Den sortens behov kan aldrig mättas och individen kan därför heller aldrig få för mycket av dem. De behoven är kopplade till individens psyke (Maslow, 1970: 35f samt Bärmark, 1985: 145ff.). Maslow påvisar som sagt att ett högre behov inte uppkommer förrän de lägre behoven är tillfredsställda. Individen tänker och handlar oftast inte utefter de högre placerade behoven i behovshierarkin förrän de fått de lägre tillfredsställda. Människans självbevarelsedrift är så att säga starkare än självförverkligande av jaget (red. Hwang, Lundberg, Rönnberg och Smedler, 2005: 107f.)

5.5.2 Trygghetsbehovet

Trygghetsbehovet är det som gör sig gällande när de fysiologiska behoven är tillgodosedda och är också det tidigast grundlagda sociala behovet. Detta behov kan ta sig många uttryck exempelvis som en benägenhet att föredra det kända före det okända, att man söker en beskyddare, en stark auktoritet vilket kan vara en människa, en organisation eller en institution av något slag. Maslow hävdar att detta framförallt är ett behov som finns hos barn. Barn behöver en trygg tillvaro i form av rutiner och omhändertagande (Maslow, 1970: 39ff.).

5.5.3 Kärlek- och samhörighetsbehoven

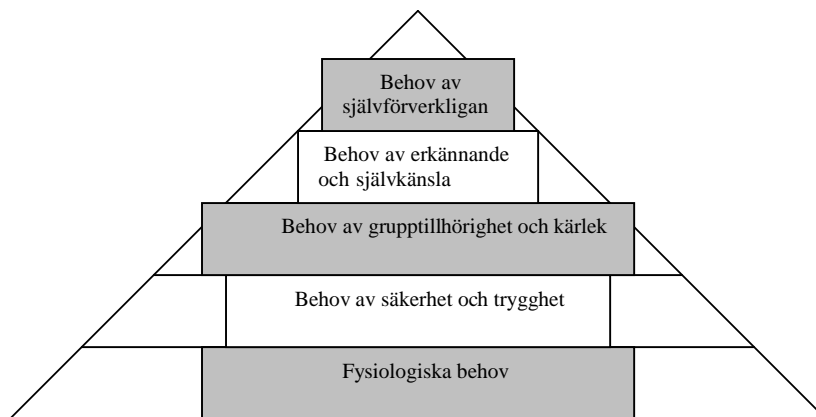
Nästa steg i behovshierarkin är behovet av kärlek, känsla av samhörighet och bekräftelse från andra; alltså individens sociala behov. Individer som befinner sig där upplever ett intensivt behov av att höra hemma i och räknas med i någon grupp eller arbetsgemenskap. Detta behov kan tillfredsställas om individen ingår i en social gemenskap. Att känna att man är en del av en samhörighet innefattas i denna etapp. Missanpassning och psykisk ohälsa är ofta orsakade av bristande behovstillfredsställelse inom detta område hävdar Maslow (Maslow, 1970: 43ff.).

5.5.4 Behov av uppskattning av andra och status

Behov av uppskattning av ens omgivning är nästa steg vilket är inriktat på en önskan efter en stabil och fast grundad självrespekt och respekt från andra. För att självrespekten ska vara av positiv natur krävs att den är baserad på verklig kapacitet, kompetens och duglighet. Vilket även kan medföra respekt från andra. Detta steg innefattar behovet att känna att man är någon jämte andra och har en plats och betydelse i närvarande sammanhang. Individen uppmärksammas och får således sina behov tillfredsställda genom att visa status, värdighet och uppskattning av andra och sig själv (Maslow, 1970: 45f.).

5.5.5 Toppen av pyramiden – behovet av självförverkligande

I toppen av hierarkin infinner sig individens behov av att förverkliga sig själv. Självförverkligandet är det högsta målet individen kan nå i sin personlighetsutveckling och denna etapp är utpräglat individualistisk. Det innebär att individens inneboende resurser och kapaciter utnyttjas i tillräcklig omfattning och att individen upplever att den själv är kapabel att uppnå det han eller hon anser sig klara av. Kort och gott; detta steg innebär att själv känna att man är tillräcklig som individ. Maslow hävdar att ju högre upp i hierarkin behovet ligger, desto senare har det plats i individens utveckling. De högre behoven kräver mer för att kunna uppfyllas, vilket är mer görbart ju äldre man blir (Bärmark, 1985: 145ff). Behoven högst upp i hierarkin är emellertid dock mindre nödvändiga och mer specifika och kräver således att fler omständigheter skall stämma. Meningen med behovshierarkin är enligt Maslow att uppnå sina personliga högsta ambitioner och drömmar i livet. En bra livskvalité kan uppnås om individen når upp till högsta steget i behovshierarkin. Det är mycket individuellt och beror helt på vad individen ifråga förväntar sig få ut av livet och vad vilka förväntningar han eller hon har. Maslow menar att har individen allt eller åtminstone det mesta han eller hon behöver så infinner sig en god livskvalité (Maslow, 1970: 46).

(Red. Hwang, Lundberg, Rönnerberg, Smedler, 2005: 107)

5.6 Kritiska argument mot Maslows behovshierarki

Maslows behovshierarki har dock stött på en hel del kritik. Kritikerna menar att teorin saknar empiriskt stöd och för att göra sig gällande i praktiken. De resultat Maslow grundar sina teorier på är kliniska observationer och teoretisk analys. De menar vidare att individens olika behov är högst individuella och att det således inte finns en rangordning som är gällande för alla (red. Hwang, Lundberg, Rönnerberg och Smedler, 2005: 108). Knud Illeris är en av kritikerna som menar att det inte går att särskilja behov eller motiv på det sätt som Maslow gör genom att kategorisera och kvantifiera dem. Han anser vidare att följderna blir att man utgår från dessa kategorier i praktiken istället för att utgå från motivationens subjektiva och objektiva förankring. För att förtydliga anser Illeris att det inte är självklart vilken nivå eller kategori i den sortens definition som är orsak respektive verkan. Det går inte att fastställa en särskild rangordning av behov som är gällande för alla menar han. De mest basala behoven såsom föda, sömn och vatten präglas och utvecklas trots allt genom ett socialt sammanhang där individen agerar i samband med andra. Vidare finns det enligt Illeris ingen normalstruktur som är gällande för alla vid alla tillfällen utan det är till stor del mycket personlig.

6 Argumenterande analys

6.1 Naturrätt kontra konstruktivism

Som grund för analysen använder jag mig av ett antal motsatspar kring mänskliga rättigheter, identitet och behov. Detta för att jag anser det vara av intresse att föra ett givande resonemang med tvärvetenskapligt underlag och innehåll.

Mänskliga rättigheter härstammar ur ett individhumanistiskt perspektiv. Inom naturrätten uppfattas människan som en enskild individ, avskild från andra människor och grupper. Grupper har ingen egen definition utan existerar genom sammanslutningar av enskilda individer. Elena Namli benämner det även som västerländsk individualism. Den naturrättsliga ideologin prioriterar individens värde framför gruppens. Vidare är uppfattningen inom humanismen att individen är fri och rationell och det är på dessa grunder mänskliga rättigheter vilar. Människan är människa, därför åtnjuter hon mänskliga rättigheter (Gunner & Namli, 2005: 88f).

Konstruktivismen innebär däremot att människan inte har en given, allmängiltig natur. Anhängare till konstruktivism menar att individen skapas i konkreta sociala sammanhang och dess betydelse och egenskaper är därför olika beroende på vilken kontext han eller hon befinner sig i. Enligt konstruktivismen är det inte givet att samma normer och värderingar gör sig gällande i alla samhällen. Det innebär snarare att en och samma handling kan klassas som god i en kontext och ond i en annan. Det finns alltså inget givet mänskligt beteende utan individen formas utifrån olika sociala processer. Anhängare till konstruktivismen menar härmed att mänskliga rättigheter är en social konstruktion. Naturrättens anhängare skulle alltså istället säga att alla människor är av naturen fria och rationella varelser medan konstruktivister hävdar att människan skapar sin frihet genom att lagstifta den (Gunner & Namli, 2005: 85ff.).

6.2 Kollektivistiska och individualistiska samhällens syn på rättigheter

Kollektivistiska rättigheter syftar till de rättigheter som man besitter i egenskap av en grupp individer. Familjen är ett exempel på en sådan enhet. Den är unik såtillvida att man föds in i den och kan därför inte välja sin tillhörighet. Familjen har, beroende på samhällsstruktur en

särskild skepnad. I flertalet samhällen och kanske främst västerländska (postmoderna industrisamhällen) är kärnfamiljen schablonbilden av denna enhet medan den i andra samhällen har en allt bredare innebörd nämligen mor- och farföräldrar, mosttrar, farbröder, kusiner med flera. Det faller sig naturligt att vara en del i en "vi"-grupp och det valet är inte fritt eftersom individen inte kan välja vilken familj han eller hon skall födas in i. Denna grupp utgör grunden för hur barnets identitet formas (Hofstede, 1991: 66ff, 87).

Gert Hofstede menar att alla människor i individualistiska samhällen förväntas ha en egen åsikt och att individens autonomi är det mest eftersträvansvärda idealet. Personlig frihet anses viktigare än jämlikhet och individens egna intressen och mål är av större vikt än kollektiva och omkringliggande intressen. Privatliv är viktigt och bör inte begränsas av omgivningens insyn, vilja eller behov. I individualistiskt präglade samhällen lär sig individen tidigt att ta hand om sig själv och tänka i "jag-form". Kommunikationen och värnande om vad andra tycker är inte lika strakt betonade i individualistiska samhällen (Hofstede, 1991: 66ff, 87). Utifrån rättighetsperspektivet är syftet att alla ska ha samma rättigheter och att lagen ska vara lika inför alla. Individens mänskliga rättigheter är mycket centrala och bör sättas före andra behov eller önskningar (Gunner & Namli, 2005: 88).

Ett samband kan ses mellan individualistiska samhällen och värdet i individens frihet medan relevansen av jämlikhet är av allt större värde i kollektivistiska samhällen. Individen formas efter rådande samhällsstrukturer, om de så är kollektivistiska eller individualistiska. Kollektivistiska kulturer anser att gruppens egenvärde och intressen går före individen och det kan i många fall innebära att individens fria vilja kan åsidosättas (Hofstede, 1991: 92ff). Detta kan rentav strida mot de av FN uppsatta grundläggande mänskliga rättigheterna, exempelvis homosexualitet, kvinnoyn etcetera.

Religionen spelar en betydelsefull roll vad gäller åtskillnad mellan kollektiv och individ. De mänskliga rättigheterna är skrivna till fördel för individen och således även för individuellt präglade länder, kulturer och sammanhang. Detta fenomen och problem är i hetluften nu i samband med att FN:s nya råd för mänskliga rättigheter den 30 mars 2007 antog en ny resolution om förbudet mot religiösa förolämpningar. Initiativet kom från muslimska stater som inte respekterar vare sig yttrande- eller religionsfrihet. Den motsäger FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948 som stadgar att de mänskliga rättigheterna

är individuella och syftar till envar. Resolutionen går trots allt emot och kör över individens vilja till fördel för religionens (Ohlsson, Per T. Sydsvenskan, Opinion, 29/7 2007)

6.3 Kritik riktad mot begreppet, implementering och efterlevnad av mänskliga rättigheter

FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna utformades i en värld, men syftar till att efterlevas och därigenom förbättra livsvillkoren i annan. Vid dess upprinnelse var världssituationen en annan; nationalstaterna skötte sin egen politik, ekonomi och andra sociala åtgärder men i dag, i takt med en allt intensivare globalisering, försvagas deras suveränitet allt mer (Gunner & Namli, 2005: 295). De mänskliga rättigheterna präglas av ett individualistiskt ideal och anses därmed inte vara gångbara i andra kulturer eller under andra tidsepoker. Trots att det är över ett halvsekel sedan de mänskliga rättigheterna infördes har de ännu inte ett fast fäste i praktiken utan fyller fortfarande mest en retorisk funktion (Bauhn, 2005: 10ff).

Vidare förs det en diskussion kring de rättigheter som har högst prioritet i olika existerande samhällen. En del samhällen är exempelvis starkt bundna till en religion som främjar tron om kollektivets förmåner framför individen. Det är ett dilemma eftersom de mänskliga rättigheterna sätter individen i första rum samtidigt som individen har rätt att tillhöra och utöva sin religion (Per T Ohlsson sydsvenskan, Opinion, Sydsvenskan, 29/07 2007).

6.4 Identitet och självbestämmande

Castells framhåller, genom vad han kallar den *legitimerande identiteten*, att individen är underkuvad samhällets härskande institutioner. Det motsäger tanken om mänskliga rättigheter och folksuveränitetsprincipen vilken framhäver alla individers lika rätt att påverka den rådande statsmakten. Att all makt ska utgå från folket kan tyckas låta fint och önskvärt samtidigt som Castells kraftfullt framhäver individens underkuvade position i och av samhället (Castells, 1998:21ff). Castells utgår ifrån ett makroperspektiv i sin teori angående identitet och för denna avgörande kontexter. Han hävdar att individens identitetskonstruktion påverkas av samhällets institutioner, strukturer och normer. Jag anser att den legitimerade identiteten slits mellan det traditionella förtrycket som kanske inger en viss stabilitet och det emancipatoriska omvälvandet som kanske omkullkastar denna.

Självbestämmanderätten är viktig och stämmer överens med mänskliga rättigheter. Men det kan även skära sig då vi trots allt lever i en gemensam värld där vi inte bara har ansvar för oss själva utan även för våra medmänniskor och miljön. Att ha en *legitimerande identitet* är inte problemfritt utan ens geografiska och politiska kontext kan vara förlösande eller inskränkande. Det är till exempel förbjudet i muslimsk tro att vara homosexuell. Det kan likaså kopplas till att utagera en *motståndsidentitet* som inte liknar den vanliga normen (Castells, 1998: 21ff). Enligt naturrätten, vilken är en grundpelare för mänskliga rättigheter strider det fullständigt mot individens natur. Att bilda grupper och på så vis skapa gemensamma identiteter för att kunna skapa en trygghet och gemenskap och således införliva det behovet. Enligt Castells tvingar stater, institutioner och samhällen individer att rätta sig efter utsatta normer, lagar och förordningar, detta medför att individens underlägsna position blir tydlig. Detta kan även leda till att individen bygger upp en *motståndsidentitet* (Castells, 1998: 22ff). Det kan ske som en slags protest mot de övre maktinstanserna och genom mänskliga rättigheter möjliggörs det för individen att hävda sig och kanske rättfärdiga sitt agerande och beteende, exempelvis att den underkuvade individen går samman i ett kollektiv för att kunna hävda sin position mot de högre instanserna. FN är ett exempel på ett maktinnehavande organ som besitter makt över individen.

6.5 Projektidentitet - etnicitet

Mänskliga rättigheter finns till för individen men det är maktinnehavande organ som lägger fram rättigheternas spelregler; alltså hur dessa rättigheter bör fördelas, genomföras och efterlevas. Det som Castells kallar *projektidentitet* innebär att identiteten ständigt är under omkonstruktion och att samhället är beroende av individen samtidigt som individen är beroende av samhället (Castells, 1998 : 23ff) . Identiteten definieras alltså utifrån den rådande politiska, religiösa eller kulturella situationen i samhället. Behoven, anser jag, är också direkt kopplade till samhällsstrukturen. Här finns alltså ett ömsesidigt behov dem emellan. Individens omkonstruerande av identiteten tycker jag mig kunna koppla till konstruktivistiska tankar. Konstruktivismen menar att individen ständigt skapas utefter de speciella kontexter han eller hon befinner sig. Om så är fallet anser jag det finnas en problematik i att rätta sig efter de statiskt formade mänskliga rättigheterna. Därför tror jag att det är svårt eller rentav omöjligt att kategorisera individens behov och rangordna dem i en tydlig hierarki. Det kan vara så att behovet av att tillhöra en gemenskap, grupp eller liknade går före behovet att känna trygghet. Eller kanske till och med tillför trygghet! Det förstnämnda kan istället vara beroende

av det sistnämnda och jag anser således att en rangordning av behov heller inte bör vara av statisk karaktär.

Stier menar att individen har behov av att känna till sina rötter och sin härkomst samtidigt som de flesta samhällen bygger på en kollektiv historia och bakgrund. Detta bidrar till att ge både individen och samhället en känsla av en kontinuitet och stabilitet. Då etnicitet och kultur ger en stark känsla av samhörighet och gemenskap är den av stor betydelse för människans totalidentitet menar Stier och är även ett enligt Maslow ett behov hos människan (Stier, 2003: 66ff). Här kan jag urskilja en tydlig konflikt mellan mänskliga rättigheter och identitetsskapande. I en del samhällen har individen inte ens rätten att registrera medborgarskap vid födsel av barn. En grundläggande aspekt av det naturliga identitetsskapandet inskränks härmed. Man kan alltså drista sig till att säga att otillfredsställda behov och inskränkta mänskliga rättigheter begränsar eller rentav omöjliggör utvecklingen av individens identitet. En enligt FN definierad mest grundläggande rättighet är rätten till en legal identitet som är erkänd av individer i ens direkta närhet såväl som av statliga myndigheter. Bara genom att ha en legal och registrerad identitet kan man hävda sina rättigheter, är man inte registrerad finns man inte och har alltså inga rättigheter. I många länder är denna möjlighet begränsad; på grund av en förtryckande regim, en avlägsen geografisk belägenhet och otillräcklig infrastruktur, könsdiskriminering och så vidare. Bara genom så kallad *registration rights* kan man gynna och förbättra situationen för vad som Amartya Sen benämner *the world's anonymous poor*. (Szreter, Simon, 2007 World development "The right of registration: development, identity registration and social security – a historical perspective" vol 35).

6.6 Självförverkligande

Enligt Maslows behovshierarki är självförverkligande det sista behovet individen kan tillfredsställa. Det motsäger mänskliga rättighetsprincipen eftersom alla rättigheter skall agera oberoende av varandra och det är även det mest individuellt präglade behovet enligt Maslow och mänskliga rättigheter i sin tur prioriterar det framför kollektiva intressen. Mänskliga rättigheter skapar möjligheter för individen att forma sin identitet men prackar samtidigt på individen en kollektiv identitet genom mänskliga rättigheter eftersom de sätter upp ramar för hur alla individer bör tänka, känna, handla och prioritera. Men människan är ju ett flockdjur! Ligger det oss närmst att i de mänskliga rättigheterna utgå från individen eller ifrån gruppen?

För att individen ska kunna tillfredsställa det Maslow kallar behovet av självförverkligande, anser Johansson och likväl Illeris vara det utrymme för individen att ”göra sin grej”. Detta tycker jag mig även vilja påstå, utifrån ett individperspektiv, att mänskliga rättigheter främjar genom dess tydliga fokus på individen. Samtidigt som individperspektivet är den stora grundpelaren i de mänskliga rättigheterna är det kanske samtidigt det svåraste att uppfylla. På samma sätt som Maslow menar att det tydliga individperspektivet blir påtagligt först högst upp i hierarkin. Eftersom det är placerat högst upp i Maslows behovspyramid är det enligt Maslow svårt att uppnå, vilket ej är syftet med de mänskliga rättigheterna, samtidigt som de är inriktade på individens eget välbefinnande. Men som Illeris påpekar, vilket jag håller med om, så går det inte alltid att särskilja och rangordna behoven. Jag menar att individen har olika behov i olika sammanhang (kulturella, religiösa, geografiska, politiska etcetera). Fastän mänskliga rättigheter ämnar vila på naturrätten tror jag det utvecklats till att härstamma mer från konstruktivismen. Kanske rentav så att det inte är en rättighet om den ej har möjlighet att tillfredsställas.

6.7 Behov och identitet

En fusion av Maslows och Stiers teorier om behov respektive identitet skulle kunna resultera i hypotesen om att identitetsutvecklingen är beroende av tillgodoseendet av vissa behov. Individens biofysiska nivå skulle kunna likställas med Maslows fysiologiska behov. Detta innebär att sömn, föda och vatten är oundgängliga för individens identitetsutveckling. Dessa faktorer påverkar individens kropp, utseende, välbefinnande och hälsa; både vad gäller det fysiska och psykiska välbefinnandet. Ett barns identitet är av detta ett mycket talande exempel: barnet är mycket beroende av just de fysiologiska behoven och klarar sig inte om de behoven inte blir tillgodosedda. Dess valmöjlighet att påverka sin identitet är mycket liten och beroende av dessa faktorer utspelas barnets totalidentitet. De fysiologiska behoven är alltså inte enbart förutsättningen för en individs överlevnad men tillika för dennes identitetsutveckling. Därför skulle jag vilja benämna dem som grundläggande mänskliga rättigheter vilka individen är beroende av för att kunna leva och således åtnjuta sin fulla rättighet, vilken även är den först prioriterade rättigheten; rätten till liv. Utan den rättigheten är alla andra rättigheter i totalt onödiga. Skulle man kunna säga att rätten till liv kanske är samma sak som rätten till en egen identitet? Det anser jag är fullt möjligt eftersom ett nyfött barn har oundvikligen en identitet, om än intet så välutvecklad men i och med livets existens föds även en ny identitet. Jag skulle

vilja dra det så långt att en människa är inget utan en identitet och att rätten till identitet således har samma värde som rätten till liv.

Stiers psykologiska nivå kan tillämpas på Maslows hierarkis två nedersta steg. Individens behov av trygghet, skydd, stabilitet och säkerhet kan i mångt och mycket påverka individens psykiska och fysiska tillstånd. Dessa behov kan tillfredställas genom mänskliga rättigheter. Om detta så sker är utrymmet för individens identitetsutveckling större och individen kan på så vis bjudas fler och bredare valmöjligheter. Men det är inte på den nivån i hierarkin jag tror att det mest betydelsefulla utrymmet för individens identitetsutveckling finns. Jag tror att det snarare har sin plats på tredje steget, alltså det som innefattar behovet av samhörighet och kärlek. Om det behovet tillgodoses finns det stora möjligheter att utveckla sin psykologiska identitet i samspel med andra individer. Detta leder oss vidare in på den tredje förståelsenivån som innefattar identitetens påverkan av grupp- och organisationsnivå. Behovet att känna kärlek och samhörighet och att få utöva sin kultur tillsammans med andra, vilket Stier tar upp, kan kopplas till tredje steget i Maslows behovshierarki. Det kan innebära individens plats i dess familj, medverkan i en grupp, anknytning till en religion eller ett kollektiv av annat slag. Individens behov att känna att han eller hon delar något med andra kan vara av stort värde för dess trygghetskänsla men även känslan av gemenskap. Inom de olika kontexterna kan det även existera kulturer som är specifika för just den gruppens utformning eller intresse. Den samhällseliga nivån som Stier tar upp vill jag sammankoppla med Maslows fjärde nivå i behovshierarkin. För att individen ska känna sig hemma och få en plats i det närvarande samhället krävs det en respekt från andra, inklusive samhällets dominerande institutioner, vilken individen kan försöka nå genom att visa sin kapacitet och kompetens. Detta inte endast för *den andre* utan även för individen själv har det betydelse.

6.8 Relationen mellan mänskliga rättigheter och grundläggande behov

Medan behoven alltid definieras utifrån positiv synvinkel, alltså vad man behöver så definieras de mänskliga rättigheterna i vissa fall utifrån negativ bestämmelse, det vill säga vad man har rätt att inte utsättas för eller rätt eller inte rätt att göra. Är de mest fundamentala behoven så som tillgång till mat, boende och hälsa mänskliga rättigheter? Eller är mänskliga rättigheter i sig själva fundamentala behov? Enligt amerikansk liberalism går dessa goda ting hand i hand. Maslow var även en förespråkare för detta då han anser att det är till fördel att se

dem som identiska. Alla är födda lika värda och har därför rätt till de fundamentala behoven, liv och frihet.

6.9 Relationen mellan mänskliga rättigheter och identitet

Identiteter av olika slag har funnits i alla tider, jag anser därför inte identitet vara beroende av mänskliga rättigheter. Även mänskliga behov har alltid existerat och förutsätter inte heller mänskliga rättigheter. Mänskliga rättigheter tror jag dock kan finnas som ett verktyg för att individen skall få sina behov tillgodosedda. Och om de mänskliga rättigheterna inte är åtnjutbara för individen tror jag att, i alla fall en del av dem, kan hämma utrymmet för individens formande av identiteten och därmed inskränka de mänskliga rättigheterna. Om mänskliga rättigheter är individuellt präglade är det upp till den enskilde individen att välja hur han eller hon vill leva sitt liv. Hon kan då även välja ett kollektivistiskt levnadssätt men om mänskliga rättigheter är kollektivistisk präglade är individen så att säga bunden till den typ av samhälle, värderingar, och har då inte möjlighet att ta sig ur. Det kan vara ett relevant resonemang i grunden för mänskliga rättigheter. Att utgå från individen kan skapa utrymme för kollektivet men om man tänker sig att de mänskliga rättigheterna istället skulle utgå från kollektivet kanske platsen för individen skulle vara för snävt och ha en hämmande effekt på dennes identitetsskapande.

På frågan om ”mänskliga rättigheter är en nödvändighet för individens identitetsformande?”, svarar jag nej. Identiteter har funnits i alla tider. Jag är enig med konstruktivister som menar att samhället och de mänskliga rättigheterna är en social konstruktion. Däremot anser jag att identitet härstammar från naturrätten, det vill säga att människan är människa och har därför en identitet. En individs identitet kan påverkas beroende på var han eller hon befinner sig och är enligt Giddens en social konstruktion men det universella syftet med mänskliga rättigheter menar att de är desamma, oberoende av kontext eller omständighet. Rättigheterna kan dock ge individen fler möjligheter till val av identitet vilket Giddens menar blivit allt mer centralt i den globala postmoderna värld vi lever i (Macionis & Plummer, 2005: 419).

Att känna att man har en stark och personlig identitet är för oss i västvärlden av stor betydelse. Jag tror däremot att det i många länder inte ens bjuds tillfälle att reflektera och begrundas detta då en del kulturella, geografiska, politiska eller religiösa kontexter inte tillåter

sina medborgare att ha ett ”jag-projekt” eller ”identitesprojekt”. Särskilt inte om detta strider mot en rådande regim.

6.10 De mänskliga rättigheterna som grund för en universell, kollektiv identitet

Ur ett identitetsperspektiv är syftet med mänskliga rättigheter att de skall arbeta fram en kollektiv identitet som varje individ ska kunna identifiera sig med, detta eftersom de mänskliga rättigheterna förespråkar en mall för hur varje individ ska tänka, handla och värdera saker och ting. Behovet av att ha en kollektiv identitet kanske inte är av värde för alla, fastän det i nuläget utvecklas normer som talar för detta. Jag anser samtidigt att många individer kan finna ett värde i det att tillhöra en världsomspännande kollektiv gemenskap, där individen kan finna en likvärdig identitet med andra. Det är delvis ett resultat av globaliseringen som jag dock tror gynnar en del samtidigt som det gör en del skada istället. Det är samtidigt något kluvet anser jag eftersom västvärlden, med sitt individualistiska förhållningssätt, som Hofstede talar om, försöker framföra en kollektiv identitet genom mänskliga rättigheter, vilket den kanske inte har samma goda och välbehövande erfarenheter kring (Hofstede, 1991: 66ff).

6.11 Mänskliga rättigheters universalism ur ett politiskt perspektiv

Västerländska samhällen kan tyckas ha kommit längst i utvecklingen vad gäller områden som ekonomi, politik och juridik. De kan därmed tro sig besitta rätten att styra och ställa över andra länder vars utvecklingsnivå är lägre. Varpå man kan fråga sig om man verkligen kan påtvinga andra samhällen att tycka att mänskliga rättigheter är något positivt för alla och envar? Dock tror jag det kan finnas en rädsla som mynnar ut i en taktik hos resterande länder, att ratificera konventionerna för att inte hamna utanför i världspolitiken och skapa fiender i västvärlden, vilka sitter inne med all sin makt. Alla kanske inte efterlyser gränsöverskridande och världsomfattande rättigheter utan vill få fungera i sin egen grupp, samhälle eller land, vilket de kanske gjort i tusentals år? De behov som Maslow understryker som väsentligast för den mänskliga överlevnaden har kanske inte alls samma relevans i andra samhällen än vårt egna relativt trygga västerländska samhälle? Men är det samtidigt en bra grundtanke att dela upp världen i dikotomier? Jag tror inte att vi kommer någonbart genom en bipolär världsbild utan jag menar att fokus bör läggas på den enskilda individen ”jag” och det kollektiva jaget ”vi”. Man är en enskild individ som har både rättigheter och skyldigheter som bör beaktas.

Men det faktum att man har skyldigheter, vilket rättigheter ofrånkomligen för med sig påvisar tydligt att det finns ett behov av att tänka även i ”vi-form”.

Som Per Bauhn framhäver har mänskliga rättigheter kommit att bli centralt i internationell politik. Och att mänskliga rättigheter präglats av det västerländska samhället och inte är tillräckligt anpassat efter andra kulturer anser jag vara ett faktum. Det ställer dock höga krav på de mänskliga rättigheterna och fastän syftet är universella rättigheter så är det inte så i praktiken. Det kommer ofta kritik om misskötsel från västerländska länder riktat till U-länder, men detta är ett mycket etnocentriskt synsätt och att den sortens attityd kan tyckas kulturimperialistisk menar Bauhn (Bauhn, 2006: 7ff). Det råder ett dilemma kring mänskliga rättigheter, nämligen att samtidigt som de mänskliga rättigheterna finns till för den enskilde och isolerade individen så skall de vara universella och uppnåbara för alla. Från att civilisationer under flera årtusenden avlöst varandra och att var och en av dessa har förespråkade egna värderingar och ideologier beroende på den rådande världsbilden så har man nu övergått till att det finns gemensamma och likvärdiga värderingar.

Här skulle jag vilja göra en öppning och parallell till implementeringen av mänskliga rättigheter i traditionella samhällen och de motgångar som då kan påträffas. När en nationalstat ratificerar FN:s konventioner om mänskliga rättigheter är de därefter bundna att efterleva de föreskrivna lagarna och förordningarna. Här uppstår en krock mellan det traditionella samhällets struktur och de av FN, och indirekt västerländska staters, ideal och värderingar. Detta leder i sin tur till att mänskliga rättigheter förblir en samling teoretiska föreskrifter som sällan efterlevs i praktiken. Anledningen till detta är att uråldriga beteendemönster, ideal och värderingar är så djupt rotade i samhället att omgående och omvälvande förändringar går trögt eller kanske rent av strider mot den existerande samhällsstrukturen och kanske rentav den kollektiva identiteten i ett visst samhälle. MR kan i en del sammanhang verka alltför partikularistiska och de kan tyckas ha sin grund i västerländsk etnocentrism varpå de är svåra att anpassa till andra samhällsstrukturer. Tanken om universalism är dock god men allt för ofta lite väl utopisk, kanske.

6.12 Mänskliga rättigheters universalism i ett individperspektiv

Maslow menar att det skulle vara en ypperlig samhällsuppbyggnad om politiken, juridiken, samhällsekonomin och så vidare skulle vila på en vetenskaplig kunskap om individens behov

(Bärmark, 1985: 142). Men går det att bygga på samma grunder i hela världen? Det tror jag är en omöjlighet. Individens behov kan vara beroende av många olika omständigheter. Dels kan det bero på vilket klimat individen lever i, vilka tidigare erfarenheter och upplevelser hon eller han har och sist men inte minst tror jag att vi människor är olika av naturen, vi har medfödda egenskaper och karaktärer som har olika behov. Jag är enig med Elena Namli som menar att mänskliga rättigheter är en social konstruktion som för att vara görbara måste tillämpas och konkretiseras i särskilda sammanhang. De kräver anpassning i sammanhanget och syftet med dem är att alla individer respekteras på samma grunder. Därför måste också alla ha samma rätt och möjlighet att påverka den politik som förs kring de mänskliga rättigheterna (Namli, 2005: 295).

Jag kan tycka att västvärlden framhäver vikten av att kunna åtnjuta sina politiska och medborgerliga rättigheter. De mindre utvecklade delarna av världen har ett större intresse för de sociala, ekonomiska och kulturella rättigheterna. Däri anser jag vidare att det finns ett samband i världspolitiken att högerinriktade stater och samhällen framhäver vikten av *Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter* och de mer vänsterinriktade samfundet framhäver *Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter*. Då uppstår det ett problem eftersom det ändå vill sägas att vi strävar efter samma mål och att det inte skall finnas en rangordning dem emellan. Men jag tror det är omöjligt att uteslutande låta konventionerna vara av samma värde. Det går inte att påtvinga alla ett tankesätt och vilka prioriteringar han eller hon ska ha. Jag tror inte heller att det är meningen att det skall finnas en sådan mall utan att det krävs motpoler för att det ska leda framåt i utvecklingen. Därmed menar jag inte att det inte finns en mening med mänskliga rättigheter, utan jag tror de med fördel bör finnas som ett rättesnöre men som måste kunna modifieras efter de i sammanhanget relevanta omständigheterna.

7 Slutsats

Under arbetets gång tycker jag mig kunna se en framväxt av mänskliga rättigheters identitet. Detta fenomen anser jag ha stor betydelse för världsordningen. Det vore säkerligen en fördel, om intet en intressant utgångspunkt att se mänskliga rättigheter i sig som en del av socialiseringsprocessen och konstruktion som bör vara under ständig förändring, liksom individen och samhället. Jag finner det vara av stor relevans att rättigheterna uppdateras efter rådande världsordning, inte bara ur beteendevetenskaplig synvinkel utan även juridisk, ekonomisk, politisk etcetera.

Mänskliga rättigheter sätter en mall för hur individen ”bör” tänka, värdesätta och agera vilket jag anser kan ha en hämmande effekt på identitetsformningen. Dessutom tror jag det är högst individuellt vilka behov varje enskild individ prioriterar och har störst behov av att tillfredsställa, beroende på rådande omständigheter. Det är också viktigt att belysa identitet ur ett rättighetsperspektiv då det faktiskt som en mänsklig rättighet tycker jag. Det är ett fenomen som tas för givet, men det är många faktorer som påverkar och en hel del som individen skulle kunna styra över i allt större utsträckning än vad många har tillgång att göra i nuläget.

Det är även mycket intressant att fundera kring hur de mänskliga rättigheterna hade sett ut om de skapats i en annan del av världen. Hade de då utgått från ett kollektivistiskt synsätt och vad hade det i så fall inneburit för världsordningen? I resonemangen kring dessa frågor finns ingen slutgiltig världsomspännande sanning, vilket jag tycker gör ämnet än mer spännande.

Vi lever i en gemensam värld och har således ett ansvar både för oss själva samt *den andre* och omkringliggande omständigheter. Det tror jag är en betydelsefull utgångspunkt, vad gäller både våra mänskliga rättigheter, identitetsformande och behov.

Det hade varit av stort intresse att beröra globaliseringen i större utsträckning men det lämnar jag åt framtida forskning. Jag tror att dessa frågor är av stor vikt att ha resonera kring i och med vår existens som levande, kännande och rättighetsinnehavande individer.

8 Källförteckning

Litteratur

Baahn, Per (2006): *Mänskliga rättigheter och filosofi*. Malmö, Liber AB.

Ax, Peter; L. Berger, Thomas; Luckmann (2003): *Kunskapssociologi. Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Falun, Wahlström och Widstrand.

Bärmark, Jan (1985): *Självförverkligandets psykologi, ett centralt tema i Maslows tänkande*. Borås, NATUR OCH KULTUR

Castells, Manuel (2000): *Informationsåldern. Ekonomi, samhälle och kultur. Band II: Identitetens makt*. Uddevalla, Bokförlaget Daidalos AB.

Giddens, Anthony (2003): *Sociologi*. Lund, Studentlitteratur.

Ax, Göran; Gunner, Elena; Namli (2005): *Allas värde och lika rätt*. Lund, Studentlitteratur.

Hofstede, Geert (1995): *Organisationer och kulturer, om interkulturell förståelse*. Lund, Studentlitteratur.

Ax, Philip; Hwang, Ingvar Lundberg, Jerker Rönnerberg, Ann-Charlotte Smedler (2005): *Vår tids psykologi*. Finland, NATUR OCH KULTUR.

Illeris, Knud (2001): *Lärande i mötet mellan Piaget, Freud och Marx*. Lund, Studentlitteratur.

Johansson, Thomas (1999): *Socialpsykologi. Moderna teorier och perspektiv*. Lund, Studentlitteratur.

Karlsson, Lars (2004): *Psykologins grunder*. Lund, Studentlitteratur.

Macionis, John J. and Plummer, Ken (2005): *Sociology, A Global Introduction*. Essex, Pearson Education Limited.

Malanczuk, Peter (1970): *Akehurst's Modern Introduction to International Law*. New York, Routledge

Maslow, H. Abraham (1970): *Motivation and personality*. New York, Harper & Row Publishers, Inc.

Ax, Lotte; Reinecker, Peter; Stray Jörgensen (2000): *Att skriva en bra uppsats*. Malmö, Wallin & Dahlholm Boktryckeri AB.

Stier, Jonas (2003): *Identitet, Människans gåtfulla porträtt*. Lund, Studentlitteratur.

Prod. Justitiedepartementet och Regeringskansliet (2005): *Mänskliga rättigheter – En introduktion*.

Artiklar

Szreter, Simon: *The right of registration: development, identity registration and social security – a historical perspective I*: World development, 2007 vol 35.

Ohlsson, Per, T: *Den farliga ängsligheten I*: Sydsvenskan, juli, 2007. Sid. A5.

Internet

www.regeringen.se, 5/7 2007

<http://www.un.org/rights/>, 7/7 2007

http://www.un.dk/swedish/FN/intro/intro_frame.htm, 2/7 2007